

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичні засади компетентісного підходу як одного з основних напрямів модернізації вищої освіти України. Умовно виокремлено три етапи становлення даного підходу в світовій педагогічній науці. Акцентовано увагу на проблемах, розв'язання яких сприятиме успішному впровадженню компетентісного підходу, зокрема: оновлення стандартів вищої освіти шляхом розробки концептуальних засад для створення моделі випускника вищого навчального закладу як системи моделей його професійної діяльності та освітньо-професійної підготовки; відповідно до зміни освітньої парадигми, розробки і впровадження єдиних підходів до побудови педагогічної системи, яка відповідає б головному завданню вищої школи – формуванню компетентності майбутнього фахівця. Розглянуто існуючі вітчизняні та зарубіжні концепції щодо особливостей модернізації професійної освіти на основі компетентісного підходу.

Ключові слова: професійна освіта, компетентісний підхід, компетенція, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямків модернізації освіти в Україні визнано компетентісний підхід, який набуває важливого значення, так як переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування й розвитку в студентів здатності практично діяти і творчо застосовувати у різних ситуаціях набуті знання і досвід. З огляду на це, актуальними завданнями, що потребують невідкладного розв'язання, є заміна освітньої парадигми із системи, орієнтованої на викладача як "ретранслятора знань" на систему, орієнтовану на студента, згідно якої викладач виступає в ролі організатора освітньої діяльності, а модель поведінки студента змінюється від пасивного засвоєння знань до дослідницько-активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Отже, як альтернатива освітньому процесу, побудованому на основі дидактичної тріади "знання – уміння – навички", при якій спостерігалась проблема відриву знань від умінь їх застосовувати, можна вважати компетентісний підхід, впровадження якого в систему вищої професійної освіти супроводжується покращенням взаємодії з ринком праці, підвищенням конкурентоспроможності фахівців, оновленням змісту, методології та відповідного освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади компетентісного підходу в системі вищої професійної освіти знайшли висвітлення у працях В. Байденка, В. Болотова, Н. Бібік, А. Вербицького, Е. Зеєра, М. Голованя, І. Зимньої, В. Лугового, А. Маркової, О. Овчарук, Д. Равена, С. Соколової, А. ФХуторського та ін.

Аналізуючи роботи згаданих науковців, можна умовно виокремити три етапи становлення компетентісного підходу в світі.

На першому етапі (1960 – 1970 рр.) до наукового апарату входить категорія "компетенція", і паралельно створюються передумови для розмежування понять "компетенція" та "компетентність".

Другий етап (1970–1990 рр.) характеризується широким використанням понять "компетенція" та "компетентність" в теорії і практиці навчання професіоналізму. Розгорнуте тлумачення компетентності подає Дж. Равен, який трактує її як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в окремій предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним – означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня [6].

Третій (сучасний) етап дослідження характеризує професійну компетентність як предмет всебічного розгляду в контексті психології праці і висвітлює її на високому рівні здійснення педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, у яких реалізується особистість викладача та досягаються гарні результати в навченості та вихованості студентів.

Мета статті – розглянути теоретичні засади та існуючі концепції щодо впровадження компетентісного підходу як одного з основних напрямів модернізації вищої освіти України.

Виклад матеріалу. Упровадження компетентісного підходу як одного з основних напрямів модернізації вищої освіти України вимагає розв'язання певних проблем, зокрема: оновлення стандартів вищої освіти шляхом розробки концептуальних засад для створення моделі випускника вищого навчального закладу як системи моделей його професійної діяльності та освітньо-професійної підготовки; відповідно до зміни освітньої парадигми розробки і впровадження єдиних підходів до

побудови педагогічної системи, яка відповідала б головному завданню вищої школи – формуванню компетентності майбутнього фахівця.

Аналізом упровадження компетентнісного підходу в освіту опікуються сучасні вітчизняні науковці та практики, зокрема В. Байденко, І. Зимня, В. Кремень, В. Луговий, О. Пометун, Г. Селевко, М. Степко, Ю. Сухарніков, К. Хударковський та ін.

Так, на думку О. Пометун, для впровадження компетентнісного підходу в освіту потрібно здійснити трансформації змісту освіти, спрямовані на кінцевий результат освітнього процесу – набуття учнем компетентностей [5, с. 68].

У працях В. Лугового проаналізовано сутність європейської концепції компетентнісного підходу, розробленої в межах Болонського процесу, та особливості її реалізація в Україні. Автор наголошує на потребі активізації зусиль дослідників і практиків вищої школи, інших зацікавлених сторін, зокрема законодавців, в адаптації та впровадженні цього підходу у вітчизняній вищій освіті [4, с. 18].

М. Степко досліджує стан розроблення принципів компетентнісного підходу у вищій освіті, наводить перелік основних типів і конкретних формулювань компетентностей, аналізує можливі труднощі й особливості української системи вищої освіти [8, с. 46].

Особливості модернізації професійної освіти в Україні на основі компетентнісного підходу розглянуто у працях Ю. Сухарнікова. Науковцем зазначено, що за компетентнісного підходу збільшується не просто обсяг знань, а сукупність умінь, навичок та досвіду в реальній дійсності, які потрібні для здійснення особистісно й соціально значущої продуктивної діяльності випускника вищого навчального закладу [9, с. 35].

Г. Селевко переконаний, що компетентнісний підхід передбачає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору [7].

Компетентнісний підхід, вважає І. Зимня, характеризується посиленням як власне прагматичної, так і гуманістичної спрямованості освітнього процесу [2, с. 36]. В. Байденко, у свою чергу, наголошує на глибоких системних перетвореннях, що зачіпають викладання, зміст, оцінювання, освітні технології, зв'язки вищої освіти з іншими рівнями професійної освіти, введення ECTS та застосування Європейської структури кваліфікацій вищої освіти [1, с. 9].

К. Хударковський розглядав можливості і перспективи застосування компетентнісного підходу з метою управління якістю освіти, а також встановлення взаємозв'язку між моделлю фахівця, принципами управління якістю освіти та якісною характеристикою особистості й положеннями Болонської декларації [10, с. 47].

В. Кремень переконаний, що проблема підготовки компетентних фахівців, розвинутих особистостей нині є досить актуальною, особливо це стосується країн, які реформують вищу школу з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти, використовуючи компетентнісний підхід [3, с. 4].

Компетентнісний підхід, будучи зорієнтованим перш за все на нове бачення цілей та оцінку результатів професійної освіти, пред'являє свої вимоги до інших компонентів освітнього процесу – змісту, педагогічним технологіям, засобам контролю та оцінки. Головне тут – це проектування та реалізація таких технологій навчання, які створювали б ситуації включення студентів у різні види діяльності (спілкування, рішення проблем, дискусії, диспути, виконання проектів) та сприяли б формуванню у випускника високої готовності до успішної діяльності в реальному житті. У такій схемі викладачі й студенти орієнтуються на особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи навчання, що вимагає від викладача зміни акцентів у навчально-виховній діяльності із інформаційного до організаційно-управлінського простору.

Науковці європейських країн пояснюють увагу до компетентнісного підходу тим, що саме набуття життєво важливих компетенцій може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентність є передумовою успішності самореалізації випускника в суспільстві і передумовою розвитку самого суспільства. У зв'язку з цим міжнародні експерти визначають, що головне завдання освіти – готувати компетентного члена суспільства, спроможного ухвалювати адекватні рішення, реагуючи на особистісні і соціальні виклики.

Сьогодні в Україні компетентнісний підхід також визнано одним із напрямків модернізації освіти. Ці питання є ключовими у нормативних документах у галузі розвитку національної освіти: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Національній рамці кваліфікацій, Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти та ін. У згаданих документах визначено що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам середньої та вищої школи. Переважна більшість педагогів-науковців та освітян-практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу.

Висновок. Отже, з огляду на те, що компетентнісний підхід у сучасній системі вищої освіти набуває все більшого поширення й упровадження, закономірно, що аналіз його суті об'єктивно зумовлює потребу в конкретизації таких дефініцій як "компетентність", "компетентності", "компетенція", "компетенції", які є визначальними категоріями компетентнісного підходу, досить плідно розробляються і різнобічно розглядаються у педагогічній науці, проте до цих пір не достатньо досліджені й обгрунтовані, так як не існує одностайної думки щодо трактування цих понять, адже проблема визначення компетентності стала об'єктом дискусій між психологами, педагогами, фізіологами та спеціалістами-практиками. Тому виникає необхідність у визначенні їх змісту, суті та структури, і, якщо це два різні поняття, то слід з'ясувати їх співвідношення.

Використані джерела

1. Байденко В.И. Выявление состава компетентностей выпускников вузов как необходимым этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие / В.И. Байденко. – М. : ИЦ ПКПС. – 2006. – С. 9.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / Ирина Алексеевна Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
3. Кремень В.Г. Вступне слово президента АПН України / В.Г. Кремень // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: [матеріали методологічного семінару]. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 3-4.
4. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу в вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В.І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2 (63). – С. 13-25.
5. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 64-70.
6. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
7. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий / Герман Константинович Селевко [в 2 т. Т. 2] – М. : НИИ шк. технологий, 2006. – 816 с.
8. Степко М.Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / М.Ф. Степко // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2009. – № 2. – С. 44-50.
9. Сухарніков Ю.В. Сутнісні розбіжності "діяльнісного" і "компетентнісного" підходів до стандартизації освіти України у контексті Болонських рекомендацій / Ю.В. Сухарніков // Педагогіка і психологія. – № 2. – 2009. – С.32-42.
10. Хударковський К.І. Компетентнісний підхід як основа стратегії управління якістю освіти / К.І. Хударковський, А.І. Комишан // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – № 16. – С. 44-50.

Klak I.

THEORETICAL PRINCIPLES OF COMPETENCE APPROACH IN THE SYSTEM OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION

The theoretical principles of competence approach as one of the basic directions of modernization of higher education in Ukraine have been considered in the article. Three stages of this approach's coming into being in the world pedagogical science have been conventionally determined. The accent has been made on the problems the solution of which will promote for the successful implementation of the competence approach, in particular: updating the higher education standards by developing some conceptual basis for creating the model of a graduate student as a system of models of their professional activity and educational and professional training; in accordance with the change of the education paradigm, development and implementation of common approaches to building the educational system that would meet the main task of higher education – the formation of the future professional's competence. Existing domestic and foreign concept features of professional education modernization on the basis of competence approach have been considered.

Key words: professional education, competence approach, competence, professional competency.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2014